

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Schwartz'ın Değerler Sınıflandırmasına Göre Dîvânu Lugâti't Türk Dîvânu Lugâti't Türk According to Schwartz's Classification of Values

Melike SOMUNCU

Doç. Dr., Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
melike.somuncu@istiklal.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-9101-3012

Öz: Değer; eğitim, sosyoloji gibi alanlar başta olmak üzere farklı disiplinlerce ele alınan ve yaşamın birçok noktasında da konumlanan önemli bir kavramdır. Öyle ki toplumlarda nesilden nesle aktarılabilen tarihsel bir zemine ihtiyaç duyularak şekillenebilen değerler ortak bir kültür mekanizmasıdır. Schwartz'ın sınıflandırmasına göre değerler, güç (power), başarı (achievement), hazcılık (hedonism), uyarılım (stimulation), öz yönelim (self direction), evrenselcilik (universalizm), iyilikseverlik (benevolence), geleneksellik (tradition), uyma (conformity), güvenlik (security) şeklinde on ayrı başlıkta ve temadadır. Kültürün bir parçası olan değerler, toplumun varlığının sürdürülmesinde önem arz etmesi bağlamında Dîvânu Lugâti't-Türk'ün toplumu ilgilendiren her noktası ile birebir ilgilendiği bilinmektedir. Bu çalışmada Schwartz'ın değerler sınıflandırması esasında Türklük biliminin en önemli kaynaklarından olan Dîvânu Lugâti't-Türk değerlendirilerek metnin tamamında gerek şiir gerek atasözü gerekse sözcük bağlamında birçok malzemenin yer aldığı tespit edilmiştir. Bu malzemeler ışığında eserde verilen sosyolojik tüm iletiler incelenmiştir. Türk topluluklarının sosyal hayatlarından ve hayata bakış açılarından bir kesit sunan Dîvânu Lugâti't-Türk'ün bir sözlüğün ötesinde sevgiyi, adaleti, hatta kültürler arası köprüyü kurmada önemli bir kaynakça olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dîvânu Lugâti't-Türk, Schwartz, değerler.

Abstract: Value is an interdisciplinary concept that can be used for both education, sociology and each point in life. So much so that values that can be shaped by needing a historical ground that can be transferred from generation to generation in societies are a common cultural mechanism. According to Schwartz's classification, values are divided into ten different headings and themes: power, achievement, hedonism, stimulation, self-direction, universalism, benevolence, tradition, conformity, security. . In the context of the values that are a part of the culture and the importance of the continuation of the existence of the society, Dîvânu Lugâti't-Türk has dealt with every point that concerns the society. In this study, Dîvânu Lugâti't-Türk, which is one of the most important sources of Turkish science on the basis of Schwartz's classification of values, was evaluated and it was determined that the entire text contains many materials in the context of poetry, proverbs and words. In the light of these materials, all sociological messages given in the work were examined It has been seen that Dîvânu Lugâti't-Türk, which presents a section of the social lives and perspectives of Turkish communities, is more than a dictionary and is an important bibliography in establishing love, justice and even a bridge between cultures.

Keywords: Dîvânu Lugâti't-Turk, Schwartz, values.

Geliş Tarihi:04.06.2024

Kabul Tarihi:19.12.2024

Yayın Tarihi:22.12.2024

Atıf: Somuncu, M. (2024). Schwartz'ın Değerler sınıflandırmasına göre Dîvânu Lugâti't Türk. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Dîvânu Lugâti't Türk'ün 950. Yıl Dönümü), 207-218. Doi: 10.33437/ksusb.1495995

GİRİŞ

Değer sözcüğü kavram olarak bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, kıymet; üstün nitelik, meziyet şeklinde karşılık bulmaktadır (GTS, 2024). Bir toplumda birliğin ve sürekliliğin sağlanması ve bunların muhafaza edilmesi amacıyla gösterilen çabalar, inanışlar da değer kavramı çatısı altında ele alınabilir (Tural, 1992: 29). Değer kavramı; eğitim, din, sosyoloji, psikoloji gibi farklı disiplinlerce incelenmekte (Demir, 2019: 7) ve aile hayatından başlayıp yaşam boyu eğitimde kendine yer bularak en çok eğitim alanında dikkat çekmektedir. Nitekim değerler, insan için çok önemli olup değerler eğitimi yaşam boyu sürmektedir (Yaman, 2014: 18). Değerlerin birçoğu evrenselidir. Bununla birlikte her milletin düşünce dünyasında kendine özgü değerler bağlamında bazı farklılıklar bulunabilir. Değer denildiğinde bir inanıştan, kabul veya retten bahsetmek mümkündür. Değer kavramının “bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç” olduğu (Güngör, 1998: 27) da savunulmaktadır. Zaten değerlerin anlamlandırılma sürecinde edebiyat ürünlerinin kullanılması ve bu yönde çalışmaların yapılması bu sebepten olmalıdır. Çünkü milletlerin düşünce dünyası ve millî kültürü en iyi söz konusu milletin edebiyatına yansır. Milletin kültürünü yansıtan değerler bireylerin özellikleri hakkında bilgi verir. Bu durumda değerler, “insanların karakterleri, kişisel deneyim ve yorumlamalarının yanı sıra ait oldukları toplumun kültürünün ürünüdür denebilir” (Soyuçok, 2022: 103).

Değerlerin Kavram Alanı ve Dîvânu Lugâti't-Türk

Değerler, eğitim süreci ile düşünüldüğünde asırdan asra farklılık gösterebilmektedir. Değerler eğitiminde amacın istendik davranışlar olduğu söylenebilir. Bu davranışlarda görülen farklılıklardan söz etmek gerekirse; Eski Yunan'da zengin erkek çocuklarının hayata hazırlanması ve İslam tarihinde ise nesillerin din ve bilim açıdan gelişmesi amaçlanır. Tasavvufta hedef insan-ı kâmil olmaktır. Çağdaş dünyada bakıldığında ise eğitim kurumsallaşmış ve istendik davranışlara sahip bireyleri toplumda çoğaltmayı hedeflemiştir. İstendik davranıştan kasıt ise aslında değerlerdir (Sarikaya ve Aydeniz, 2021: 452). Son zamanlarda bilgi merkezli eğitimle birlikte bireylere bazı olumlu davranışların kazandırılması önem kazanmıştır. Bu nedenle birçok araştırmacı konuya eğilmiş ve yapılan çalışmalarda farklı kavramların ortaya çıktığı görülmüştür. Söz gelimi ahlak eğitimi, karakter eğitimi, manevi eğitim veya değerler eğitimi gibi farklı ifadelerle karşılaşmak mümkündür. Artık son zamanlarda değerler eğitimi olarak verilen eğitim 1960'lı yıllara kadar ahlak eğitimi olarak verilmiştir. 1990'lı yıllarda ise karakter eğitimi kavramı öne çıkmıştır. Yabancı literatürde *moral education* olarak yer alan kavram ise Türkçe'ye *manevi eğitim* olarak da çevrilmiştir. Öğrencilere olumlu davranışların kazandırılması süreci artık değerler eğitimi olarak bilinmektedir (Yıldırım ve Demirel, 2019: 93). Değerlerin insan ve toplum hayatında birçok işlevi vardır. Değerler farklı disiplinlerce tanımlanabilir. İnsanla ilgilidir ve bireyin davranışlarında rehber görevindedir. Ayrıca değerler, iyi-kötü, doğru-yanlış gibi ayrımların yapılmasında rol yüklenebilir. Ortak değerlere sahip kişiler birbirleriyle kolay iletişim kurar ve bu bireyler ayrılmaz aksine birleşir. Değerler soyut, davranışsal, yaşantısal, öğrenilebilen ve öğretilen, geleceğin inşasında gerekli olan, kültürde sürekliliği sağlayan önemli unsurlardır (Çayır Çevik, 2014: 10).

Değerlerin aktarılmasında ve öğretilmesinde metinlerden yararlandığı bilinmektedir. Değerler, içinde bulunulan toplumun düşünce dünyasını, ahlaki anlayışını, geleneğini ve sosyal normlarını da yansıttığı için bu unsurların yer aldığı metinleri seçmek önemlidir. Değerler, değer kazanma amacına göre şekillenmektedir (Schwartz, 2005: 9). Atasözleri üzerinden değer aktarımı ve değerler eğitimi yapılabildiği gibi öğüt verme amacıyla yazılmış öğütlem türünde şiirler de kullanılabilir. Bilmeceler, maniler de bu gruba dâhil edilebilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde Dîvânu Lugâti't Türk değerler açısından çok zengin bir eserdir. Dîvânu Lugâti't Türk'ün yazarı, 11. yüzyılda yaşamış olan Kâşgarlı Mahmud, dilcilerin en büyüğü olup hayatı hakkında bugün bile yeterli bilgiye sahip olunamamaktadır. Büyük dilci, Türklere en büyük mirası olarak kabul edilmiş olan Dîvânu Lugâti't-Türk'ü armağan etmiştir. 1917-1919 yıllarında Kilisli Rifat tarafından yayımlandıktan sonra Köktürk, Uygur ve Karahanlı dönemlerinin çözilemeyen dil sorunlarının pek çoğuna ışık tutan bu eser, Orhun Abideleri, Kutadgu Bilig gibi birçok eserin daha doğru okunmasına ve anlaşılmasına yardımcı olmuştur. 638 sayfalık bu büyük eseri Kâşgarlı Mahmud, 25 Ocak 1072 Çarşamba günü yazmaya başlayıp 9 Ocak 1077 Pazartesi günü bitirmiştir ve eserde 8000 civarında Türkçe kelimenin Arapça karşılığı bulunmaktadır. Hatta çeşitli bölümlerin veya kelime listelerinin sonunda yapılan dilbilgisine ait açıklamalar ile 11. yüzyıl

Türkçesinin küçük bir gramerini oluşturduğunu söylemek mümkündür (Uçar, 2015: 349). Eser, 11. yüzyıldaki Türk boylarının ağızları hakkında tespitlerde bulunması bakımından diyalektolojik, bu boylar hakkında bilgi vermesi bakımından etnolojik, kişi adlarına yer vermesi bakımından da onomastik bir özelliğe sahiptir. Değerler, bireylerin dünyayı algılaması ve tanınması için yardımcı olan değerlendirmeler yön veren soyut bir sosyal biliş olduğu için eserde de bu bağlamda Türk coğrafyasına dair birçok köy, kasaba, akarsu, dağ adlarını vermesi ve bunları haritada göstermesi bakımından coğrafik, Türklere ait efsaneleri, âdet ve inanışları, giyim-kuşam geleneklerini, yeme-içme kültürünü yansıtmaları bakımından da halk bilimi özelliği göstermektedir (Korkmaz: 1995).

Kültürel çeşitlenme, değer yargılarını farklılaştırıp zenginleştirmiştir. Eserde kültür, değer, hedef gibi motivasyon araçlarında bireyselin mevcut çevresel şartları, inançları, dünya bilgisi etkili olduğunu söylemek mümkündür. Schwartz'ın sınıflandırmasına göre değerler güç (power), başarı (achievement), hazcılık (hedonism), uyarılım (stimulation), öz yönelim (self direction), evrenselcilik (universalizm), iyilikseverlik (benevolence), geleneksellik (tradition), uyma (conformity), güvenlik (security) şeklindedir. *Güç* etkileşimi olan bir grupta, toplumsal konumu, insanlar hatta kaynaklar üzerindeki denetim gücünü temsil ederken sosyal açıdan güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin veya varlıklı olmak, toplumdaki görüntüyü korumak ve insanlar tarafından benimsenmek olarak açıklanabilir. *Başarı* da tıpkı güç gibi etkileşime sahip bir grupta yer edinen toplumsal standartları temel alan hatta kişisel başarı yönelimi olan insanları temsil ederken başarılı, yetkin, hırslı, zeki olmak da bu terimin değerler tabakasını oluşturur. *Hazcılık* diğer iki değerden farklı olarak organizma temelli olup bireysel zevke, hazzı yönelimi önelemektedir. Zevk ve hayattan tat alma değerleri ile harmanlanan hazcılık etkileşim grubuna girmemektedir. *Uyarılım* ise heyecan ve yenilik arayışı ile cesur olmak, değişken hayatı yaşamak ve heyecanlı bir yaşantıya sahip olmakla ön plana çıkan bir değerdir. Hazcılık gibi organizma kaynaklıdır. *Öz yönelim* düşünce ve eylemde bağımsızlık olup organizma ve etkileşimi bir arada barındıran açık fikirli, erdemli olmayı değer yargılarından sayan bir unsurdur. Aynı zamanda yaratıcı olmak, bir şeylere karşı merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçmek, bağımsızlığı önelemek, öz saygı öz yönelimin değer çıktılarıdır. *Evrenselcilik*, anlayış, hoşgörü, tüm insanlığın ve doğanın iyiliğini gözetmek olarak tanımlanabilir. Açık fikirli olmak, toplumsal adaleti ve eşitliği gözetlemek, erdemli olmak ve doğayla iç içe yaşayarak bütünleşmek, çevreyi korumak evrenselciliğin değerleridir. *İyilikseverlik*, kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini isteme, iyiliğini gözetme ve geliştirme olarak tanımlanabilirken organizma ve etkileşim grubu kaynağında yardımsever olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, gerçek arkadaşlık, manevi hayat değer çıktılarıdır. *Geleneksellik* yargısını bakıldığında kültürel ya da dinsel töre ve fikirlere saygı olan bu yargı alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı ve ılımlı olarak fani olan işlerden geri durmak değer çıktıları olup kaynak olarak grup kullanılmaktadır. *Uyma* da başkalarına zarar verecek ve toplumsal beklentilere aykırı olacak her türlü eylemin kısıtlanmasıdır. Kibarlık göstermek, itaat etmek, anne-babaya, aileye, yaşlılara değer vermek, öz denetim değerleri olup etkileşim grubu kaynağıdır. *Güvenlik* ise toplumun ve varlık gösteren ilişkilerin hatta kişilerin kendilerinin huzuru ve bu huzurun sabitliği, sürekliliğidir. Değerler olarak da ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini arzu etmek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek hatta bağlılık duygusu ve sağlıklı olmak demek mümkündür. Güvenliğin kaynağı organizma, etkileşim ve gruptur. Değerler sınıflandırılmasında kullanılan kaynaklar içerisinde organizma biyolojik bir organizma olarak kişilerin evrensel gereksinimleri, etkileşim, uyumlu toplumsal etkileşimde evrensel nitelikler için ön şartlar, grup, grupların sorunsuz işlev göstermesi ve varlığın tam olarak sürmesi için evrensel gerekliliklerdir (Schwartz 2012: 4-9, Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 61).

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Dîvânü Lugâti't-Türk'ün değer analizini yaparak yüzyıllar öncesinden günümüze gelebilen bu nadide eserin değer yargılarını ne ölçüde ele aldığını tespit etmektir. Çalışmada Schwartz'ın değerler sınıflandırması esas alınarak eserdeki kodlar ve kodların anlamları dolaylı ve doğrudan sunulan iletiler açıklanacak ve değer yargıları açısından eser detaylandırılacaktır.

Çalışmada Kullanılan Yöntem ve Çalışmanın Sınırlılıkları

Dîvânü Lugâti't-Türk, Schwartz'ın değerler sınıflandırmasına göre nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi yöntemiyle (Yıldırım ve Şimşek, 2005) incelenecektir. Çalışmada Ahmet Bican

Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu tarafından 2014 yılında TDK yayımları tarafından baskısı yapılmış olan eser esas alınmıştır.

BULGULAR VE YORUM

1. Güç (power)

Güç, toplumsal ve bireysel gücü temsil eden bir mekanizmadır. Öyle ki toplumdaki konum otoritenin tanımı ve kapsayıcılığı açısından önem arz etse de insanların ve kaynakların denetleme gücü bu bağlamda belirleyicidir. Sosyal güce sahip olmak aynı zamanda otoriteyi beraberinde getirir. Hatta mal varlığına sahip olmak toplumda benimsenmeyi ve toplumsal görüntüyü korumak adına ön plana çıkmaktadır. Erdem, bilgelik ve güç arasındaki yakın ilişki güçlü bir motivasyon kaynağı olup önderlik vasfını perçinlemektedir (Yaran, 2008: 25). Ele alınan metinde tespit edilen güç unsurlarına bakıldığında gücün otorite ve korkuyla paralel ilerlediği tespit edilmektedir:

Keldi maña Tat

Aydım emdi yat

Kuşka bölüp et

Seni tiler us börü

“Bana bir kâfir Uygur geldi; onu öldürdüm; akbaba ve yırtıcı hayvanlar için onu parça parça ettim” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 16-17). Sözcük seçimleri gücün ölüm kavramı ile yoğunlaştığını göstermektedir. Kâfir bir Uygur’un ölümü resmedilirken aynı zamanda resimde doğa ile iç içe bir bakış açısı sunulmuştur. *İm bilse er ölmes* “Adam parolayı bilirse, parolayı bilen tarafından yanlışlıkla öldürülmez” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 18) cümlesinde de yine güç ile ölüm bir arada anılarak otorite ön plana çıkarılmıştır. Hatta metinde geçen *erk*: otorite, emrin geçerli olması (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 20), *erlik* “erkeklik” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 51) sözcükleri de sık kullanım alanına sahip denetim gücünü perçinleyen bir seçim olarak belirmektedir. Aynı şekilde ölüm, öldürmek, ölüm ilacı sözcükleri ile yoğrulmuş aşağıdaki dörtlükte sosyal güce sahip kimsenin insanlar üzerindeki sert, belirleyici konumu dikkat çekmektedir:

Anıñ ışın keçürdüm

İşin yeme kaçurdum

Ölüm otın içürdüm

İçti bolup yüz torı

“Onu öldürerek işini bitirdim; arkadaşını da kaçırdım; ölüm ilacını ona içirdim; suratını ekşiterek onu içti. Yani “ona ölümü tattırdım” demek istiyor.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 22). Tanrı’nın kudreti ile kişinin öz gücü bağlantı hâlinde ilerlemektedir: *Teñri meni ağırladı* “Tanrı beni muteber kıldı” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 25).

Ölüm ve otorite değerlerinin aynı çizgide ilerlemesinin yanı sıra toplumda söz sahibi olmakla kişinin çalışkanlığı arasında da bir bağ kurularak güç temsilcisi olarak liderliğin bir değer olarak belirdiği tespit edilmektedir:

İrig irini yağlı ermegü başı kanlıg “Kararlı adamın dudağı yağlı olur, çünkü çalışır. Çalıştığı için de iyi, yağlı ve semiz yiyecek yer ve dudakları yağlanır. Tembel ise tembel olduğu için çalışmaktan aciz kalır; bu yüzden başına vurulur ve başı kanar. Bu söz ile çalışmak ve tembelliği bırakmak emredilir.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 33). *Öküz adakı bolgınça buzağu başı bolsa yig* “Buzağının başı olmak öküzün ayağı olmaktan daha iyidir.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 28). *İrig er* “İşlerinde nüfuz sahibi kararlı adam” sözcük öbeği de lider pozisyonunda olan kişilerin ellerinde gücü barındırmaları ile ilgili bir iletiyi barındırmaktadır.

Güç unsuru olarak kahramanlık göstergesi olan savaşın resmedilmesi toplumdaki hem aidiyeti hem de üstünlüğü ön plana çıkaran bir durumdur. Metinde geçen bu kahramanlık resminin toplum tarafından kabul edilmişlik ile ilgili olduğu söylenebilir:

*Öpkem kelip uğradım
Arslanlayu kökredim
Alplar başın togradım
Emdi meni kim tutar*

“Düşman üzerine içim sıkıntılı ve kinli olarak gittim. Aslan gibi kükredim. Alpların başlarını kopardım. Kalabalığın ortasında “beni kim tutar” diye bağırdım.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 63).

*Özin ögnüp orıladı
Yırak yirig karıladı
Atıg kemşip orıladı
Uwut bolup töpü agdı*

“Kendisine saldıran bir kahramanı tasvir ederek diyor ki: O, haddinden fazla övünüp, kendisini şişirerek, gururla geldi. Yeri arşınlayarak (bu dağları ben yarattım dercesine) atıyla saldırdı. Sonunda utanarak tepeyi aşıp defoldu.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 135). Arslan gibi kükrenmesi, kalabalık bir savaş ortamında gösterilen cesaret, gücün vermiş olduğu gurur metnin değer yargılarından otoriteyi ön plana çıkarmaktadır.

2. Başarı (achievement)

Schwartz’ın sınıflandırılmasında başarı (achievement) kavramı başarılı olmanın yanı sıra hırslı hatta sözü geçen bir otoriteyi kapsamaktadır. Bu otorite beraberinde zekiliği de temsil etmektedir. Başarı sadece belirli bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandırmaya yönelik bir yapı değildir (Akbaş, 2008: 9-11). Ele alınan eserde öğüt adı altında bilgiye ulaşmanın ve dolayısıyla başarılı olmanın alçakgönüllülükle hareket edip kibri bir tarafa bırakmaktan geçtiği savunulmaktadır:

*Öğren anıñ biligin künde añar baru
Kotkılıkın tapıngıl kodgıl küwez naru*

“Oğluna öğüt vererek diyor ki: Bilge ve bilgin bir adama rastlarsan ona her gün git ve ondan hikmet öğren. Alçakgönüllülükle ona hizmet et; kibiri bırak.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 273).

Bir işte yetkin olmak da başarılı olmanın bir diğer adımıdır. *Ol tarık tarındı* “O kendi başına, kendisi için ekin ekti.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 278) cümlesinde de kişinin kendi başına başardığı her şey kendi hayatına bir katkı olduğu iletisi yer almaktadır.

Savaşarak başarıya ulaşmanın ve bu başarının bir getirisi olarak sözü geçen olmanın sosyokültürel resmi şöyle çizilmiştir:

*Kelse apañ terkenim
İtilge met törkünüm
Tarılmağay törkünüm
Emdi çerig çergeşür*

“Diyor ki: Han gelip bize yardım ederse topluluğumun hâli düzelir. Aşiretim başkalarının eline esir düşerek dağılmaz. Şimdi savaşan iki birlik saf tutmada çergeşür.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 293).

Başkasına muhtaç olmadan herhangi bir sahada yetkin olmanın öneminin *Er öziñe et söğülündi* “Adam başkasının yardımını almadan kendi başına ızgara et yaptı.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 307) cümlesinde altı çizilerek kişisel başarı ön plana çıkartılmıştır.

Anne ile çocuğu arasında geçen bir olay resmedilirken genetik olarak anneden çocuğa geçen zekâ göstergesi *Anası tewlüg yuwka yapar oğlı tetig koşa kapar*. “Anne çocuğa hile yaparak ekmeği ince pişirir;

çocuk da zekidir, onları ikişer ikişer kapar.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 362) cümlesinde belirgin hâle getirilmiştir. Öyle ki anne zeki, çocuk ondan daha zekice davranmış ve değer yargılarından olan zeki olmak ileti olarak yer almıştır.

Her koşulda yetkin olmak ve başarıya ulaşmak için çalışmanın altının çizildiği

Yazın katıglansa kışın sewnür.

“Yazın çalışıp kazanan kışın sevinir.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 413) cümlesinde başarı ile istikrarlı ve planlı çalışmanın paralel ilerlediği ileti bulunmaktadır.

3. Hazcılık (hedonism)

Schwartz'ın değer sınıflandırmasına göre hazcılık (hedonism) bireysel zevki önceleyen bir durumdur. Edebiyat eserlerinde ruh-fikir-davranış-zevk dörtlemi değer kavramlarını anlamlandırma açısından önemlidir (Çakır, 2014). Bireysel zevk ile hazza yönelme durumu hayattan tat alma sonucu olarak belirmektedir.

İdimni öger men

Biligni yüger men

Köñülni tüger men

Erdem üze türlünür

“Diyor ki: Allah'ın nimetlerine hamdederim. Onun cömertliğiyle erdem toplarım. Bunlar üzerine kalbimi düğümlemişim. Çünkü kalbim güzel iş ve edepleri kaplar. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 304) dörtlükte yer alan dinî haz ve zevk güzel işlerinin planlanması neticesinde ortaya çıkmaktadır. Birey Allah'ın nimetlerine şükrederken bireysel bir zevk alır ve kalp ile tasdik edilen bu zevk hayattan keyif alınmasını sağlar.

Bireysel zevkin hazcılık değer yargısıyla paralel olması metinde *Er kanatlandı* “Adama muhteşem bir binek hayvanına bindi; onun üzerinde uçtu veya neredeyse amacına ulaşacaktı.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 311); *Ol yır yırladı* “O şarkı söyledi.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 349) cümlelerinde hazza yönelimin vurgusuyla iletiyi okuyucuya ulaştırmaktadır.

4. Uyarılım (stimulation)

Schwartz'ın değerler sınıflandırılmasında uyarılım (stimulation) doğrudan heyecan ve hatta yenilik anlayışını vurgularken cesareti de ön plana çıkartmaktadır. Türk kültürünün önemli ve ortak unsurlarından olan cesaret kavramı bireysel kahramanlık adı altından kültürel bir kimlik oluşmasına yardımcı olmuştur. Bireysel cesaret sergisi Türklerin tüm eserlerinde hayat bulmuş bir ortak temadır (Özkul, 2015: 183-184). Metinde, çoban olmasına rağmen büyük bir cesaret örneği göstererek Uygurlara saldıran çobanın uyarılım değer yargısı ön plana çıkmıştır:

Ordulanıp yüksel tağığ oğlak çatar

Uygur tatın yuwga alıp yomgın satar

“Dağın tepesinde pusuya yatan bir adamı niteleyerek diyor ki: O, dağın tepesinde yerleşti. Hâlâ kuzuyu oğlak vb. şeylere katmaktadır; yani çobandır. Buna rağmen Uygurlara saldırarak onlardan sürü alır ve onları satar.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 324).

Heyecanlı bir yaşantıya sahip olmak da uyarılım değer yargısının sınırları içerisinde olup metinde bu durum şöyle resmedilmiştir:

Miñ kişi yulugı bolup öziñe

Bergeler özün anıñ köziñe

“Bin kişinin nefsi onun nefesine feda olur ve onun gözlerini gördüklerinde ruhlarını verirler.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 353).

Yanılgılara ve yanlışlara rağmen cesur olup değişken bir hayat tarzını benimsemek sonuç olarak başarıya götürür. Metinde de yanılgılarla ve çalışmayla paralel ilerleyen uyarılım ve başarı bir arada sunulmuştur: *Yazmas atım bolmas yağılmas bilge bolmas*. “İskalamayan atıcı olmaz; yanılmayan âlim olmaz.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 376).

Cesur olmak ve bununla beraber heyecanlı bir yaşantıya sahip olmak uyarılım ile doğrudan bağlantılıdır. Metinde bir savaş sahnesinin çizildiği dörtlükte uyarılım ön plana çıkmıştır:

Yandı erinç ugragı

Keldi berü tugragı

Özi kuyı ugragı

Alplar kamug tirgeşür

“Düşmanı niteleyerek diyor ki; Galiba o, niyetinden vazgeçti. Onun posta atı (habercisi) bize geldi. O (düşman) vadinin göbeğindedir. Kahramanları savaş için saf oluşturmaktadır.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 378).

Bireyin zorluk görmesi daha sonradan yaşayacağı her bir olay için daha güçlü ve cesur olmasını sağlayacaktır. Metinde uyarılım unsuru cesaret ve zorluklar ile perçinlenmiştir:

Tegirmende togmış sıçgan kök kökregiñe korkmas. “Değirmende doğan sıçan gök gürlemesinden korkmaz. Çok zorluklar çekmiş bir kişi, onlardan (çektığı zorluklardan) biriyle korkutulsa söylenir.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 468)

5. Öz yönelim (self-direction)

Schwartz’a göre öz yönelim (self-direction) hem düşüncede hem de eylemde bağımsızlığı temsil eder. Hayattaki temel gayeye ulaşırken kendine saygı, itibar temel değerler arasındadır (Yazıcı, 2010: 501). Metinde bu durum sadece bağımsızlık ile değil aynı zamanda merak ve yaratıcılık unsurlarının bir sonucu olan özgürlük ve özgürlükle gelen öz saygı ile bütünleşmiştir. Özgürleşme serüveninin anlatıldığı;

Kuş kurt kamug tirildi

Erkek tışı tirildi

Ügür alıp tarıldı

Yınka yana kirgüsüz

“Baharı niteleyerek diyor ki: Kuşlar ve vahşi hayvanlar ölmüşken baharın nefesiyle dirildiler. Erkek ve dişiler toplandı; ayrı ayrı sürüler hâlinde dağıldılar. Artık yuvalarına girmeyecekler.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 350) dörtlükte öz yönelim bağımsızlık eylemi ile son bulmuştur.

Metinde yaratıcı olmak da öz yönelim değer yargısı bağlamında değerlendirilebilir: *Yagınıñ erse kerek yundakı tegir*. “Düşmandan bile gelse mal sana lazımdır. Düşmanın malından hiç olmazsa atının pisliği kalır; ondan da faydalanıp ateş yakarsın.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 367). Yaratıcılık fikri ile eylemsel faaliyette bulunmak kişiyi güçlü kılmaktadır.

Metinde kendi amaçlarını seçebilmek, düşüncede ve ruhta bağımsızlığı temsil etmek adına öz yönelim şöyle belirlemiştir: *Yıparlıg kesürgüdin yıpar kitse yıdı kalır*. “Misk kabından misk gitse de onun kokusu gitmez. Varlık içinde yaşayan birisinin varlığı gitse; yine o varlıktan bir parça iz kaldığını ve ondan bir şey istendiği zaman mutlaka bir şeyler bulunduğunu anlatmak için söylenir.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 369).

Metinde öze saygı, öze dönüş ve bireysellik yargıları bağlamında kişinin kendisini öncelemesi ve bu bağlamda kendisine önem vermesi değer sınıflandırmasına paralel ilerlemiştir:

Agruk ağır aşıñnı adnaguka yüdürme

Açrup özün öşerip adnagunı todurma

“Diyor ki: Kendi yükünü başkasına yükleme. Başkasını doyurmak için, açlıktan gözlerin kararınca dek kendini aç bırakma!” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 379).

6. Evrenselcilik (universalizm)

Schwartz'a göre evrenselcilik (universalizm) anlayış, hoşgörü ve insanların iyiliğini düşünme ile beraber ilerleyen bir değer yargısıdır. Tarihsel sürece bakıldığında da hoşgörü ile gelen barış ifadesi savaş ile iç içe olsa bile esasen uluslara liderlik eden liderler *barış* anlayışını hedeflemişlerdir (Çıkla, 2015: 27-33). Metinde bu durum öğüt alma ve barış iki farklı tema ile yoğrulduğu tespit edilmiştir. Güzel sözlerle büyümek insan ruhuna iyi gelir fikri değer yargısı olarak evrensel bir tabana yayılırken;

Bilge eren sawların algıl öğüt

Edgü sawıg edlese özke siner

“Akıllıların sözlerini öğüt olarak al; çünkü insan güzel sözü yetiştirip büyütürse hikmet kalbine siner.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 411) dünyada barışı istemek, güzelliklerle dolu bir dünya hayal etmek ve toplumsal huzura erişmek *Kanıg kan birle yumas* “Kan kanla yıkanmaz. Yani, fitne barışla yatıştırılır.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 412) cümlesinde de aynı bakış açısı ile sunulmuştur.

7. İyilikseverlik (benevolence)

Schwartz'a göre iyilikseverlik (benevolence) bireylerin yakın hissettiği kişilerin iyiliğini gözetleme ile ilgilidir. Farabi'nin iyilikseverliğin karşılık beklemeden yapılmasını savunması (Toksöz, 2016: 84-85) metinde bir adamın oğluna şefkat gösterip onu kötü şeylerden uzak tutması iyilikseverlik değer yargısı ile açıklanabilir: *Er oğluna kawdundı* “Adam oğluna şefkat gösterdi ve zararlı şeyleri ondan uzaklaştırmaya çalıştı.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 306). Yardımsever olmak, güler yüzlü ve bağışlayıcı bir tavır takınmak iyilikseverlik değer yargısı ile ilgilidir. Metinde de anlamlı bir hayat yaşamak için güzel huylar edinmenin altı çizilmektedir:

Bakmas bodun sewügsüz

Yudkı yudı saranka

Kazgan olıç tüzünlük

Kalsun çawıñ yarınka

“Oğluna öğüt vererek diyor ki: Yüzü asık, iğrenç cimriye insanlar iyi bakmaz. Ey oğul yumuşak huy edin ki adın yarına kalsın.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 306)

Metinde yardımsever olmak ve gerçek bir arkadaşlık örneği sunmak adına; *Er kadaşın kurdı yowdı*. “Adam yakınına kavuştu; malını onunla paylaştı ve ona nimet kapısını açtı.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 377) cümlesinde iyilikseverlik ön plana çıkartılmıştır.

Metinde sadık olmak ve birlikte hareket etmenin değeri vurgulanırken, yaşlılık ve kıtlık gibi olumsuz durumlardan yararlanılmıştır. Böylece gerçek arkadaşlık ve sorumluluk sahibi olma durumu iyilikseverlik değer yargısında birleşmiştir:

Ündep ulug taparu tawrak kelip yügürgil

Kurgak yılın bodun kör kanda tüşer kodı il

“Bir yaşlı seni çağırırsa onun davetine icabet et ve ona koş! Kıtlık yılında kavim nereye iniyor, ona bak ve onlarla in! Yani onlara gelen her felakette onlara uy!” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 379). Yardımsever olmanın, bir şeyi düzgün idare etmenin değeri *Ol añar yir yapruşdı*. “O, ona yeri düzeltme ve düzletmede yardımcı oldu.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 388) cümlesinde; iyilik etmenin ve iyiliğin her zaman kazanacağı iletisinin ise *Küç ildin kirse törü tünluktin çıkar*. “Zulüm avludan girse töre, yani insaf baca deliğinden (çadırın tepesindeki delikten) çıkar.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 397) cümlesinde yer alması metindeki iyilikseverlik değer yargısına dikkat çekmiştir. Kötülük yapılırsa dahi

kötülüğe iyilik yaparak karşılık vermek bu değer yargının sınırları içerisinde yer almaktadır: *Suw birmeske sût bir.* “Sana su vermeyene sût ver. Bundan maksat, “sana kötülük yapana iyilik yap”tır; çünkü senin ona ihsanda bulunman (onu sana) köle yapar.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 400).

Metinde sorumluluk sahibi olmak anlamlı bir hayatı destekleyen bir unsur olarak belirmektedir. Öyle ki bireyin sorumluluk sahibi olmasıyla daha doğru bir hayat çizgisi çizebileceği iletisi okuyucuya sunulmaktadır:

Yakadaki yalgagalı eligdeki içginur. “İnsan, yakasındaki yemek parçacıklarını yalarken elindeki kap düşer ve yalayan, (asıl yemeği de) kaçırmış olur. Bir şeye tamah edip bütün varlığını ona harcayan için söylenir. Elde bulunanı tutmak ve mevcut olmayana tamah etmeyi bırakmak için öğütlenir. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 475-476).

8. Geleneksellik (tradition)

Değerler bireylerin hayatlarındaki önemli hususlara karar verme sürecinde rehberlik eden derin inançlar, tercihler ve yönlendirici ilkelerdir (Schwartz; Bilksy, 1990: 878). Metinde geleneksellik (tradition) değer yargısı kültürel ya da dinsel törelerle yoğunlaşmıştır. Dinsel töre, dindarlık, manevi hayat, dünyevi işlerden el ayak çekip Tanrı'ya yönelik gelenekselliğin sınırları içerisinde olup nitekim *Kul Teñrike yüküñdi* “Yüce Tanrı'ya secde etti.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 383) cümlesinde ibadetin; *Yüzke körme erdem tile.* “Yüzün güzelliğine çirkinliğine bakılmaz. Adamda edep ara!” cümlesinde ise edebin ve aynı zamanda fikrin altı çizilmiştir.

Dünyanın geçici olduğuna olan inanç, geleneksellik değer yargısını desteklemektedir. Dindar olmak, hayatın verdiklerini kabul edip daha fazlasına göz koymamak, hatta ahirete hazırlık bu geleneksel çizgiyi belirgin hâle getirmektedir:

Yay körkiñe inanma

Suwlar üze tayanma

Esizlikig anunma

Tılda çıkar edgü söz

“Baharın çiçeklerinden ve onların renklerinin güzelliğinden hayır bekleme ve onu bekleyip güvenme. Su üzerine dayanma. Çünkü dünyanın nimetlerine ve baharın esintisine güvenen, suya dayanan gibidir. Kötülük için hazırlık yapma. Dilinden, insanları razı edecek güzel sözler çıkar!” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 414).

9. Uyma (Conformity)

Schwartz (2005)'a göre uyma (conformity), başkalarına zarar vermeyi ve toplumun kurallarına hatta beklentilerine aykırı olan her türlü düşünce veya eylemi sınırlandırmayı hedefler. Metinde bireyin kibar olması, kendisini başkasından üstün görmemesi ve bu bağlamda yaşanan topluma ayak uydurması; *Tewe bedük erse mayakı bedük ermes* “Devenin cüssesinin büyük olması, pisliğinin de büyük olması demek değildir. Bu, bir büyüğün yanında çırak olduğu hâlde kendini büyük görenler için kullanılır. ‘Büyüklük, kölesi olduğun kişiye aittir.’ demektir. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 417) cümlesinde belirtmiştir. Ayrıca toplumun geleneklerine aykırı davranış sergilememek adına bireyin veya toplumun zarar göreceği her şeyden uzak durulması da uyma değer yargısına paraleldir: *İl kalır törü kalmas.* “Ülke bırakılır, örf, âdet bırakılmaz. Öncekilerin koyduğu örf, âdete uyulması için söylenir.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 443).

Metinde kendini denetleyebilmek de uyma değer yargısı sınırları içerisinde yer almaktadır. Bireyin tercihleri toplumsal yapıya aykırılık taşımaz ve bu tercihler bireyi toplumsal kabul edilişi destekler:

Biligni irdedim

Bügüni üdürdüm

Özümni adırdım

Yalgıl atım yazlınur

“Hikmet ve ilmi istedim. Akıllı bilgeyi seçtim. İnsanlar arasında kendimi ayırdım. Bundan dolayı, ak yeledi atım bu iş için çözülmektedir.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 446).

Kendini denetleme, uyum sürecine dâhildir. Bu sebeple toplumsal beklentilere aykırı davranış sergilememek adına uyma değer yargısı; *Kedüklüg ölimes küweçlig kürimes* “Kepenek sahibi yağmurda ıslanmaz, kendisini onunla korur. Gem de neyzeki (mızraksı demirli) olursa at taşkınlık ve huysuzluk yapamaz. Bu, işlerde önceden hazırlıklı olmak için söylenir.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 459) cümlesinde bir ön görüşü barındırdığı tespit edilmektedir.

10. Güvenlik (Security)

Schwartz (2005)’a göre güvenlik (security) hem toplumun hem de bireyin iç huzurunu sağlamak, toplumsal ilişkileri durağan kılmak, yapılan iyiliklere iyilik ile karşılık vermek olarak açıklanabilmektedir. Toplumsal düzenin sürekliliği için; *Bir toyın başı ağrısı kamug toyın başı ağrımaz* “Bir toyunun başı ağrısı bütün toyınların başı ağrımaz. Arkadaşlarından birinin hastalığı sebebiyle bir şey yemekten imtina eden kimse için kullanılır; böylece diğeri (yemeyen kimse) yemeğe davet edilir.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 418) cümlesinde bağlılık duygusunun altı çizilirken;

Kodgıl maña akılık bolsun maña ayag a

Idgıl meni tokışka yöwgil maña ulag a

“Beni bırak, cömertlik yapayım ki lakabım cömert olsun! Beni savaşa gönder. Burada beni savaşa ulaştıracak bir at ver demek istiyorum.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 419) cümlesinde ise cömert olup iyiliğe iyilik ile karşılık verme iletisi baskındır.

Ulusal güvenlik ile toplum düzeninin sürdürülebilirliği güvenlik değer yargısı ile ilgilidir:

Kiçe turup yorır erdim

Kara kızıl böri kördüm

Katıg yanı kura kördüm

Kaya körüp baku agdı

“Geceleyin kalkıp yürüdüm. Kara ve kızıl kurtlar gördüm. Katı ve güçlü yayı kurdum. Kurt bana döndü ve beni görünce kaçarak tepeye tırmandı.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 442).

Bağlılık duygusu güvenlik değer yargısı ile ilişkilidir. Metinde *Kadaş timiş kaymaduk kadın timiş kaymış*. “Kardeş ve akraba dendi; kimse ona iltifat etmedi. Kayın dendi; o, onu kayırdı. Bu, kayınların hürmetine uymak için söylenir.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 455) cümlede güvenlik değer yargısının toplumsal ilişkiler ve güvenli bağlanma durumu ön plana çıkartılmıştır.

Metinde ilk bakışta doğrudan ve sadece dindar olmakla ilgili bir ileti var gibi görünse bile Tanrı’ya olan güvenin ve bağlılık duygusunun hatta Tanrı’nın verdiklerine karşılık olarak ibadet etmenin güvenlik değer yargısı ile bağlantılı olduğu tespit edilmektedir:

Bolsa kimniñ altun kümüş irle iter

Anda bolup teñrikerü tapgın öter

“Kimin bunca altın ve gümüşü olursa bir yer kurar. O yerinde huzur bulunca yüce Tanrı’ya ibadetle borcunu öder.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 458)

Toplumsal düzenin hem sürdürülebilirliği hem de kalıcılığı için bireylerin birbirine olan bağlılık duygusu, özlemleri güvenlik değer yargısını aile çatısı altında birleştirmektedir: *Yazıda böri ulisa ewde it bağırtı tartışur*. “Dışarda kurt olursa, ona özlem ve sevgiden dolayı, evde köpeğin ciğeri sızlar. Bu, akrabaların birbirine özlemleri için kullanılır.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 459)

Metinde daha az rastlanan sağlıklı olma yargısı; *Kişi eti tirigle tatır*. “İnsanın etinin tadı hayatta iken vardır. Yani çalışırken mal kazanır; ondan lezzetli yiyecekler edinir. Sanki onunla lezzet buldu gibi düşünülmüştür.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 460) cümlesinde belirerek güvenlik değer yargısının etkileşimi arttırılmıştır. Aynı şekilde insanların kendini daha zinde hissettiği ayların kış ayları olduğu vurgusu yine sağlıklı olma değer yargısında birleşmiştir:

Kış yaygaru sawlayur

Er at meni yawrayur

İgler yeme sewreyür

Et yin takı bekrışür

“Yaz ile kışın münazarasını niteleyerek diyor ki: Adamların ve atların etleri bende sertleşir. Hastalıklar da kışın azalır. İnsanların vücutları ve etleri de kışın sertleşir.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 467)

Güvenli bağlanma ve sadakat duygusunun aynı oranda düşünülebildiği sözcük seçimlerinde bireyin iç huzuru aşkta bulması ve aşkın bireye güvenli bir alan oluşturması da güvenlik değer yargısının sınırları kapsamındadır:

Yelgin bolup bardulı könlüm añar baglayu

Kaldım erinç kadguka işim udu yıglayu

“Sevgilim yolcu olup gitti. Ben de gönlümü onu sevgisine bağladım. Onun arkasından sanki hüznün içinde kaldım ve sahibimin ardından ağladım.” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 476)

SONUÇ

Türk kültürü, dili ve tarihi açısından önem arz eden Dîvânu Lugâti't-Türk, Schwartz'ın sınıflandırmasına göre değerler güç (power), başarı (achievement), hazcılık (hedonism), uyarılım (stimulation), öz yönelim (self direction), evrenselcilik (üniversalizm), iyilikseverlik (benevolence), geleneksellik (tradition), uyma (conformity), güvenlik (security) şeklinde on ayrı başlıkta incelenmiştir. Bu başlıkların tamamını değer yargıları açısından eserde tespit etmek ve değerlendirmek eserin yazılış amaçlarından birinin de sosyolojik tabana hitap olduğu yargısını ortaya çıkarmıştır. Çünkü hem değer yargılarının varlığı hem de işleniş biçimleri sosyokültürel iletiler taşımaktadır.

Toplum tarafından kabul edilen değer yargıları bireye ayrıcalık tanırken aynı zamanda toplumsal bir itibar görmeyi de kolaylaştırmıştır. Metinde bireyin kendi ayakları üzerinde durması, kişisel gücünün farkında olması, bu farkındalığın toplumsal boyutta irdelenmesi, bireyi, hedefine giden yolda desteklemesi adına değer yargıları çeşitli faktörlerle desteklenmiştir. Türk milletinin tarihsel süreç içerisinde geçirmiş olduğu tüm değişimlerde, olumlu ve olumsuz tüm çıkarımlarda Dîvânu Lugâti't Türk, önemli bir görevi üstlenmiş ve bu görev şiir, atasözü, birleşik fiil, sözcük olarak okuyucuya iletilerle aktarılmıştır. Bu aktarımda değer yargıları niyetlerin ürünü olarak belirlemiştir. Ayrıca kültürel bağlamda yönelimlerin tümü kolektif bir değer yargısına bağlı olarak şekillenmiştir. Ortaya çıkan en önemli öncüler ise sosyal yönelim, başarı hedefleri, belirlenen eylemler, toplumsal gereklilikleri yerine getirme isteği, yardım etme dürtüsüdür. Kendini gerçekleştirme arzusu metnin hem odak noktası hem de süreç içerisindeki kültürel değerlendirmeye katkı sağlayan bir yönelim olarak metinde tespit edilmektedir.

KAYNAKLAR

Oktay A. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6, (16), 9-11.

Çayır Çevik, Y. (2014). Türkçe öğretim programında değerler ve Dede Korkut hikâyelerinin değerler açısından incelenmesi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.

Çıkla, İ. (2015). Uluslararası ilişkilerde ve devletlerarası politikalarda barış kavramı. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3, (2), 27-33.

- Demir, N. (2019). *Değerler eğitimi açısından Necip Fazıl Kısakürek'e ait "Çile" adlı eserde kök değerlerin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi], Atatürk Üniversitesi.
- Ercilasun, A. B. & Akkoyunlu, Z. (2014), *Dîvânu Lugâti't Türk (giriş - metin - çeviri - notlar - dizin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar* (2. Baskı), Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- GTS (Güncel Türkçe Sözlük), <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 02. 04. 2024).
- Korkmaz, Z (1995). Kaşgarlı Mahmud ve Dîvânu Lugâti't Türk. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, 1, (629), Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkul, O (2015). Türk kimliğini oluşturan ortak kültürel değerler. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4, (8), 183-184.
- Sarikaya, B. & Aydeniz, S. (2021). Van yöresine ait halk masallarının değer aktarımı açısından incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van Özel Sayısı, 451-480.
- Soyuçok, M. (2022). Kök değerlerin kökenleri: bir Dîvânu Lugâti't Türk incelemesi. *Folklor Akademi Dergisi*. 5 (1), 101-113.
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1990). Toward a theory of the universal content and structure of values: extensions and cross-cultural replications. *Journal of Personality and Social Psychology* 58(5) 878-891.
- Schwartz, S. H. (2005). *Robustness and fruitfulness of a theory of universals in individual human values*. in A. Tamayo and J.B. Porto (eds), *Valores e Comportamento nas Organizações [Values and Behavior in Organizations]*, Petrópolis, Brazil: Vozes.
- Tural, S. (1992). *Kültürel kimlik üzerine düşünceler*. Ecdâd Yayınları.
- Toksöz, H. (2016). Farabi düşüncesinde ilahi cömertlik ve adalet. *Diyanet İlmî Dergisi*, Farabi Özel Sayısı, 1, 84-85.
- Uçar, M. (2015). *Dîvânu Lugâti't-Türk'ün yeni yayını üzerine bir değerlendirme*. Mustafa Öztürk'e Armağan (ed. Mustafa Argunşah), Kesit Yayınları, 349-359, İstanbul.
- Yaman, E. (2014). *Değerler eğitimi*. Akçağ Yayınları.
- Yaran, C. S. (2008). Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânu Lugâti't Türk'ünde erdem ve bilgelik. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 25.
- Yazıcı, K. (2010). Değerler eğitime genel bir bakış, *TÜBAR*, 19, 501.
- Yıldırım, S. G. & Demirel, M. (2019). Türk tarihinde değerler ve değerler eğitimi üzerine bir inceleme. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5, (1), 92-99.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.